

УДК 373.3.091.21-056.26

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.35>**В. Д. Мелаш**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**С. М. Дубяга**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**А. Б. Варениченко**кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ: КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Статтю присвячено пошуку ефективних методів та форм організації інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти. Проаналізовано літературу з виокремленої проблеми, що дає можливість зробити висновок про те, що думки науковців позначені суперечливістю щодо того, які найефективніші методи та форми створення сприятливих умов для підготовки майбутніх вчителів початкової школи, корекційних педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що актуалізує розроблення та пошуку сприятливих умов для забезпечення найбільш ефективно-доцільного освітнього процесу. На нашу думку, ключовим аспектом інклюзивного навчання є необхідність якісної підготовки майбутніх педагогів, фахівців команди психолого-педагогічного супроводу (вчитель-логопед, вчитель-дефектолог), які працюватимуть у системі інклюзивної освіти і надаватимуть широкий спектр освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в початкових класах. Адже успішна професійна співпраця різних типів команд різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища повинна базуватися на принципах інклюзивної освіти та загальнодидактичних принципах навчання. Зазначені аспекти прослідковуються у низці нормативно-правових документів (Закон України «Про повну загальну середню освіту», Закон України «Про освіту» і т.д.). Проаналізовано особливості роботи команди психолого-педагогічного супроводу (вчитель-логопед та вчитель-дефектолог): основні структурні компоненти професійної діяльності вчителя-логопеда, пріоритетні завдання логопедичної роботи, напрямки роботи вчителя – логопеда, первинна діагностика, корекційний напрямок, аналітичний напрямок, консультативно-просвітницький напрямок, документація). Результатом взаємної роботи науково-педагогічних працівників кафедри початкової і спеціальної освіти, здобувачів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та фахівців закладу загальної-середньої освіти було проведено круглий-стіл, під час якого всі учасники заходу мали змогу ознайомитись з особливостями роботи корекційних педагогів, організацією інклюзивного освітнього середовища закладу загальної-середньої освіти, умовами професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, молодші школярі, команда психолого-педагогічного супроводу, вчитель-логопед, вчитель-дефектолог, інклюзивне освітнє середовище.

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір перебуває в стадії постійного розвитку, вдосконалення та пошуку оптимальних умов організації всієї системи навчання, з огляду на війну в країні. Одна з задач освіти, на сьогоднішній момент – задовольняти потреби модернізованого демократичного суспільства. Згідно зі статтею 24 Конвенції ООН про права людей з особливими освітніми потребами: «держави-учасниці визнають право осіб з особливими освітніми потребами на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливо-

стей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя» [1].

Реалізацію цього права на новому рівні було забезпечено прийняттям нового Закону України «Про освіту». Згідно якого, інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Перед державою, як гарантом забезпечення реалізації прав громадян, постало

завдання якісного надання послуг в інклюзивному освітньому просторі. Основною умовою реалізації поставлених задач була підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі інклюзивної освіти [2].

Нами було виявлено, що більшість педагогічних працівників у галузі інклюзивної освіти набувають досвіду під час практичної діяльності. Саме застосування набутих знань на практиці дає найбільш ефективні результати.

Згідно з Законом України «Про освіту» особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, фахівець та команда психолого-педагогічного супроводу має знати та розуміти специфіку порушень, наявних у дитини. Для цього, перед початком освітньої діяльності відбувається аналіз та ознайомлення з висновком інклюзивно-ресурсного центру та самостійно, на основі власних спостережень та методичної літератури, визначити основні особливості дитини [7, с. 69]. На основі аналізу зібраних даних команда психолого-педагогічного супроводу (далі КППС) складає програму індивідуального розвитку. Індивідуальна програма розвитку (далі ІПР) – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

За оновленими вимогами, ІПР складається на основі досягнень, наявних знань, умінь та сильних сторін дитини, які в ході подальшої роботи будуть удосконалені та закріплені, завдяки правильно організованій роботі КППС.

Слід пам'ятати, що в обов'язки команди психолого-педагогічного супроводу входить не лише забезпечення індивідуального підходу під час навчання учнів з особливими освітніми потребами (далі ООП) [6, с. 67]. Фахівці повинні: забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів; володіти навичками домедичної допомоги дітям; дотримуватися принципу конфіденційності стосовно стану здоров'я та іншої особистої інформації про дітей у школі; допомагати у навчанні не лише дитині з ООП, а усім іншим учням класу; брати участь у розбудові інклюзивного навчання разом з іншими вчителями школи; може організовувати спільно з учителем освітній процес за допомогою засобів дистанційного навчання; забезпечувати комунікацію школи та батьків учнів з ООП [3, 4]. КППС має вміло використовувати власні спостереження. На основі спостережень за дитиною, педагоги добирають методи, прийоми,

матеріали та інше забезпечення, яке, на їх думку, буде сприяти найбільш ефективному засвоєнню та розвитку знань, умінь та навичок дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему вдосконалення розвитку інклюзивної освіти висвітлено у працях науковців та практиків: С. Альохіної, І. Білозерської, Л. Будяк, Т. Дегтяренко, В. Засенка, С. Єфімової, А. Колупаєвої, І. Кузави, З. Ленів, С. Литовченко, М. Малофєєва, Н. Назарової, Ю. Найди, Т. Сак, М. Сварника, М. Семаго, Н. Семаго, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун, О. Федоренко, Л. Шипіциної. Особливості професійної підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного навчання, окремі її теоретичні та практичні аспекти розглядали: Н. Бурикіна, Т. Дегтяренко, В. Засенко, Т. Зубарева, А. Колупаєва, Г. Косарева, О. Кузьміна, З. Ленів, І. Луценко, О. Мартинчук, О. Мельник, Т. Пантюк, Л. Прядко, Л. Савчук, Т. Сак, М. Супрун, Є. Самарцева, О. Таранченко, О. Федоренко, С. Черкасова, Л. Черніченко та інші.

Мета статті – закріплення психолого-педагогічних знань майбутніх учителів початкової школи, формування відповідних умінь і навичок, світоглядних позицій до роботи в середовищі інклюзивного класу.

Виклад основного матеріалу. Перед початковою школою, яка відіграє вирішальну роль у прищепленні дітям почуття відповідальності, гідності та поваги, стоять завдання: викликати в дітей емоції, виховувати їх, прищеплювати відчуття співпереживання до оточуючих, прагнення проявити свої почуття у правильних формах, формувати в молодших школярів культуру; надавати право та реалізовувати інклюзивне навчання. Але, наразі переважає низький рівень готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення інклюзивного навчання [8, с. 11]. Причинами цього визначено: недостатню увагу до інклюзивної освіти; слабку орієнтацію змісту освіти, відсутність сформованої команди психолого-педагогічного супроводу, виокремлення умов реалізації інклюзивного освітнього середовища на сучасному етапі становлення країни, спецсеминарів, спрямованих на підготовку майбутніх учителів початкової школи, корекційних педагогів до формування професійних компетентностей у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами; відсутність науково-обґрунтованих методичних рекомендацій.

Постає нагальним завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти. 14 лютого 2023 р. був проведений круглий стіл на тему: «Робота команди психолого-педагогічного супроводу в закладі загальної середньої освіти: особливості роботи логопеда та дефектолога» для здобувачів вищої освіти

Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (I курсу (СТН) 822-с група, 220-с група, 221/1-с група, 222/1-с група спеціальність 013 Початкова освіта).

Майбутні педагоги доєдналися до прямого ефіру в Zoom з метою ознайомлення з особливостями організації роботи корекційних педагогів.

На онлайн зустріч були запрошені:

– заступник директора з навчально-виховної роботи та корекційні педагоги (логопед, дефектолог) Мелітопольської гімназії Мелітопольської міської ради Запорізької області);

– доцент, завідувач кафедри початкової і спеціальної освіти Дубяга С.М.;

– доцент кафедри початкової і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Мелаш В.Д., керівник студентської наукової лабораторії «Екологічна освіта для сталого розвитку»;

– старший викладач кафедри початкової і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Варениченко А.Б., керівник студентського наукового гуртка «Ерудит».

Під час установчої конференції здобувачі вищої освіти мали змогу ознайомитись з наступними темами:

1. виклики в початковій школі під час війни;

2. організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти;

3. умови якісного інклюзивного навчання (визначення особливих освітніх потреб дитини, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, створення інклюзивного освітнього середовища, надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг, забезпечення учнів спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку, здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини протягом усього періоду навчання із обов'язковим залученням батьків);

4. Законодавчо-нормативна база вчителя початкової школи:

– Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80.#Text> [5];

– Закон України «Про освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>;

– Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. Постанова КМУ від

15.09.2021 № 957 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>);

– Команда психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ МОН від 08.06.2018 № 609 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>)

5. Особливості роботи асистента дитини та вчителя:

– Закон України «Про повну загальну середню освіту» с. 26.п.7 (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226). (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>);

– Лист МОН «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» 25.09.2012 № 1/9-675 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text>)

6. Робота логопеда в закладі загальної середньої освіти:

Основні структурні компоненти професійної діяльності вчителя-логопеда:

– Діагностична діяльність (вивчення анамнезу, історії розвитку, причин порушень у дитини, бесіда з батьками, спостереження за дитиною, обстеження мовлення);

– складання індивідуальних корекційних планів роботи з кожною дитиною;

– визначення доцільних форм взаємодії з дитиною, видів;

– корекційно-розвивальна робота;

Пріоритетні завдання логопедичної роботи:

– подолання порушень усного і писемного мовлення;

– розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо);

– формування фонетико-фонематичної, лексико-граматичної сторін мови, зв'язного мовлення;

– формування комунікативних умінь;

Напрямки роботи вчителя – логопеда

– Діагностична діяльність упродовж навчального року має на меті вирішення різних завдань, і тому, в залежності від етапу роботи ми вирізняємо: первинну діагностику, динамічне спостереження, етапну діагностику та поточне діагностування.

Первинна діагностика

– Метою цього етапу роботи є визначення рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів, причин та механізмів мовленнєвих недоліків. Первинна діагностика відбувається протягом усього вересня. На цьому етапі заповнюється логопедична карта.

– Етапна діагностика.

– Поточна діагностика.

Корекційний напрямок

– Корекційна направленість роботи являє собою систему корекційного впливу на мовну та навчально-пізнавальну діяльність дитини із мовленнєвими вадами. У залежності від структури

мовленнєвого дефекта та ступеню його прояву буде з'ясувати змістовий напрямок корекційної роботи.

Аналітичний напрямок

– Аналітичний напрямок передбачає аналіз впливу корекційної роботи на мовленнєвий розвиток учня, його оцінку, забезпечення взаємодії між фахівцями.

Консультативно-просвітницький напрямок

– Консультативно-просвітницький напрямок роботи проводиться для надання допомоги батькам, вчителям і адміністрації шкіл з питань усунення існуючих мовленнєвих недоліків учнів-логопатів та попередження вторинних порушень (читання та письма), які заважають учню повноцінно опанувати учбовим матеріалом в межах шкільної програми навчання.

Документація

– карта мовленнєвого розвитку на кожну дитину;

– календарно-тематичне планування;
– конспект занять (підгрупових, індивідуальних);
– витяг з протоколів пмпк на кожну дитину;
– графік роботи та розклад занять, затверджений керівником;

– журнал обліку відвідування занять;
– індивідуальні зошити дітей для домашнього завдання;

– звіт за результатами корекційно-розвиткової роботи з учнем за навчальний рік.

7. Робота дефектолога в закладі загальної середньої освіти.

Наступним етапом проведення заходів були презентації результатів наукових робіт за напрямом практико-орієнтованої підготовки майбутнього фахівця:

• Огнева Ю. – здобувач першого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 01 Спеціальна освіта (Логопедія) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Доповідь на тему: «Казкотерапія в роботі логопеда»;

• Ковальчук І. – здобувач першого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016.01 Спеціальна освіта (Логопедія) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Доповідь на тему: «Логопедична робота з подолання фонетичних помилок у дітей молодшого шкільного віку»;

• Гончаренко О. – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Доповідь на тему: «Дислексія: практичні поради щодо розробок ігор та вправ».

Також, на заході корекційні педагоги продемонстрували власні авторські дидактичні розробки:

– картки: склади слово із букв; з'єднай малюнок і букву, з якої починається його назва; прочи-

тай слова «задом наперед» і з'єднай з відповідним малюнком; «Вчуся грамотно писати»;

– логопедична гра «Погодуй песика», дидактична гра «Добери потрібну голосну літеру!»;

– альбом з автоматизації звука [Р] (підбір необхідних малюнків, для ефективної автоматизації звуків);

– розвиваючі ігри на липучках (гра для навчання читанню односкладних слів, гра для диференціації Р-Л).

Наступним етапом заходу стала презентація здобувачів вищої освіти, членів студентського наукового гуртка «Ерудит» на тему: «Інклюзивне навчання: основні вектори НУШ», яка включала розкриття наступних питань: асистент вчителя та асистент учня в початковій школі, ефективні методи роботи команди психолого-педагогічного супроводу, співпраця команди супроводу та батьків дитини з особливими освітніми потребами, особливості співпраці з інклюзивно-ресурсними центрами.

Закінчилось проведення заходу обговоренням актуальних проблем сьогодення, здобувачі вищої освіти мали змогу висловили свої враження від проведеного онлайн зустрічі.

Висновки і пропозиції. Виходячи з всього вищезазначеного, постає актуальним реалізація стратегії інклюзивного навчання, в основі якого лежить створення та вдосконалення роботи навчальних закладів, що враховують інтереси дітей з особливими освітніми потребами і забезпечують безпечний, вільний від соціальних бар'єрів та ефективний простір навчання для всіх.

Організація інклюзивного навчання, що наразі набирає обертів на сучасному етапі розвитку освіти, резонує з демократичними процесами у суспільстві і створюють реальні умови доступності освіти для всіх і розвитку загальної освіти з урахуванням різних особливостей психофізичного розвитку

дітей. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен, передбачає формування в суспільстві особливої культури ставлення до дітей з особливими освітніми потребами і забезпечення соціалізації і самореалізації їх, на рівні з іншими учнями. Основною умовою реалізації цього феномена є необхідність підготовки компетентних педагогічних фахівців для створення умов інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. Науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти долучаються до організації та проведення різних заходів із залученням вчителів-практиків, корекційних педагогів для формування професійної компетентності майбутніх фахівців із зазначеної тематики. Подальші розробки лежать в площині професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст. 226). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Дата звернення: 21.01.2023)
2. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 24.02.2023)
3. Інклюзивне навчання. Офіційний портал Міністерства освіти та науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>. (Дата звернення: 11.01.2023)
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів), ООН від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (Дата звернення: 13.01.2023)
5. Міністерства освіти і науки України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 н.р. від 31 серпня 2020 р. № 1/9-495 URL: https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/1_9-495.pdf (Дата звернення: 11.01.2023)
6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи. К.: Освіта-Центр+, 2018. 240 с.
7. Шевченко Ю., Дубяга С. Формування в учнів початкової школи толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка* (1 (28)). (2022), с. 69-74.
8. Чорнобой Е., Красюкова-Еннз О. «Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта». К.: Паливода А. В., 2012. 32 с.

Melash V., Dubiaha S., Varenychenko A. Organization of inclusive education in primary classes: team of psychological and pedagogical support

The article is devoted to the search for effective methods and forms of organizing an inclusive environment in general secondary education institutions. The literature on the isolated problem is analyzed, which makes it possible to conclude that the opinions of scientists are marked by contradictions regarding what are the most effective methods and forms of creating favorable conditions for training future primary school teachers, correctional teachers to work with children with special educational needs, which actualizes development and search for favorable conditions to ensure the most effective and expedient educational process. In our opinion, a key aspect of inclusive education is the need for high-quality training of future teachers, specialists of the team of psychological and pedagogical support (speech-speech teacher, special education teacher), who will work in the system of inclusive education and provide a wide range of educational services to children with special educational needs in primary classes After all, successful professional cooperation of various types of teams of multidisciplinary specialists in the conditions of an inclusive educational environment should be based on the principles of inclusive education and general didactic principles of learning. The specified aspects are followed in a number of regulatory and legal documents (Law of Ukraine «On Comprehensive General Secondary Education», Law of Ukraine «On Education», etc.). The peculiarities of the work of the team of psychological and pedagogical support (teacher-speech therapist and teacher-defectologist) were analyzed: the main structural components of the professional activity of the teacher-speech therapist, priority tasks of speech therapy work, areas of work of the teacher-speech therapist, primary diagnosis, correctional direction, analytical direction, advisory and educational direction, documentation). The result of the mutual work of scientific and pedagogical workers of the department of primary and special education, winners A round table was held by Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University and specialists of the general-secondary education institution, during which all the participants of the event had the opportunity to familiarize themselves with the peculiarities of the work of correctional teachers, the organization of the inclusive educational environment of the general-secondary education institution, the conditions of professional training of future teachers elementary school.

Key words: *training of a future teacher, primary school children, a team of psychological and pedagogical support, a speech therapist, a special education teacher, an inclusive educational environment.*